

Н. Мартиненко

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ЦІННОСТІ НОВОЇ ПАРАДИГМИ РОЗВИТКУ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Розглянено цінності української нації: патріотизм, працелюбство, сім'я (сімейні цінності), що завжди були притаманними українцям і відображають сутнісні засади національного характеру. Перелічені суспільні цінності українців ведуть до більш глибокого і всебічного розуміння поточного стану пенсійної системи України та необхідності планомірної зміни парадигми її розвитку. Особлива увага приділяється аналізу динаміки і структури тіньової складової ринку праці, оскільки покращення пенсійного забезпечення в Україні можливе за умови зростання рівня оплати праці при одночасній її детинізації.

Ключові слова: пенсійна система, розвиток пенсійної системи України, єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, тіньова зайнятість, неформальна зайнятість, суспільні цінності, патріотизм, демографія.

На сьогодні спостерігається криза системи обов'язкового пенсійного забезпечення, яка формує досить слабкий зв'язок між трудовими доходами пенсіонерів і розміром одержуваної ними пенсії, не стимулює скорочення робочих місць із шкідливими умовами виробництва і не створює умови для легалізації заробітних плат. Не зважаючи на проведені параметричні реформи, бюджет Пенсійного фонду України майже на половину залишається дотаційним із державного бюджету. На заміну діючій парадигмі пенсійного забезпечення повинна прийти нова, яка ґрунтується на суспільних цінностях та узгоджується з демографічними показниками. Вирішення проблем розвитку всіх сфер життя суспільства зараз багато в чому залежить від духовної єдності народу. Дослідження ціннісних маркерів світосприйняття українців дозволяє зрозуміти готовність до проведення реформ та кардинальних змін у різних сферах життя населення та країни загалом. Пенсійна система відображає стан і тип соціальних зв'язків у державі та є інструментом створення і підтримки зв'язків між наявними поколіннями. Простежуючи ціннісні зміни, можна зробити висновок, в який бік рухається суспільство, в якому напрямку повинна розвиватись пенсійна система України, адже механізм формування і розвитку ціннісних орієнтацій українців є необхідною умовою подальшого реформування національної пенсійної системи.

Проблемам функціонування та розвитку солідарної пенсійної системи присвячені дослідження Г. Александрової, В. Єлагіна, А. Колесника, Ю. Кондакової, Е. Лібанової, А. Соловйова, Л. Ткаченко. Вагомий внесок у з'ясування ціннісної проблематики зробили вітчизняні науковці С. Вовканич, П. Гай-Нижник, В. Горбулін, Я. Грицак, В. Карлова, А. Качинський, Л. Чуприй та інші. Однак відсутнє комплексне дослідження, яке б відповідало вимогам часу та надало поштовх до створення нової парадигми розвитку пенсійної системи України, враховуючи суспільні цінності українців.

Мета статті – теоретичне обґрунтування фундаментальних суспільних цінностей, які можуть стати основою розробки нової парадигми розвитку пенсійної системи України.

Наукова методологія побудови сценаріїв розвитку складних соціальних систем, однією із яких можна вважати і пенсійну систему, передбачає, що перед початком перетворень необхідно зафіксувати суспільні цінності, на яких ці перетворення повинні базуватися, сформулювати цілі, яких потрібно досягти, проблеми, які є або можуть виникнути в процесі реалізації перетворень, завдання, які потрібно вирішити, і очікувані результати. На сайті Пенсійного фонду України міститься достатньо інформації, особливо в річних звітах, про процеси, що відбуваються в пенсійному забезпеченні, але параметрів, що характеризують пенсійну систему як цілісне утворення, а також професійний аналіз цих параметрів відсутні. Необхідно також зазначити, що останнім часом бракує фахових дискусій щодо траєкторії розвитку пенсійної системи. Проводячи реформування або розробляючи стратегію розвитку пенсійної системи України, необхідно визначитись із суспільними цінностями, які закладають аксіологічну основу системи національної безпеки держави, і тільки тоді сформулювати цілі, мету, принципи, задачі, інструменти реформування пенсійної системи України.

Фахівці зазначають: “Наша держава підійшла до такого етапу своєї історії, коли розв’язання проблем соціально-економічного розвитку стало невід’ємним від питання про ціннісні, моральні, психологічні принципи усіх видів суспільної комунікації – ділової, політичної, культурної” [1].

Центром соціальних та маркетингових досліджень “СОЦИС”, за результатами як власних загальноукраїнських соціологічних досліджень, так і на основі міжнародних моніторингових досліджень – World Values Survey (WVS) та European Social Survey (ESS) за методикою Шварца, згідно із стандартизованим опитувальником, із метою виявлення внутрішньої структуралізації суспільства було проведено соціологічні дослідження, результати яких відображено у табл. 1.

Таблиця 1

**Важливість цінностей (відносні значення) за 10 основними цінностями.
У порівнянні з іншими країнами на основі ESS-2013, Социс-2015**

Ціннісний фактор	Західна Європа	Скандинавські країни	Південна Європа	Пострадянська Європа	Україна 2013	Україна 2015
Безпека	0,37	0,10	0,64	0,63	0,66	0,64
Конформізм	-0,31	-0,11	-0,20	-0,03	0,06	-0,05
Традиція	-0,01	-0,17	0,25	0,12	0,00	0,06
Самостійність	0,44	0,48	0,34	0,17	0,01	-0,01
Ризик-Новизна	-0,64	-0,51	-0,83	-0,77	-0,70	-0,5
Гедонізм	-0,13	0,00	-0,45	-0,51	-0,62	-0,51
Досягнення	-0,42	-0,66	-0,32	-0,13	-0,24	-0,22
Влада-Багатство	-1,01	-1,08	-0,99	-0,55	-0,18	-0,25
Доброзичливість	0,80	0,93	0,69	0,46	0,42	0,32
Універсалізм	0,61	0,67	0,59	0,40	0,38	0,35

Примітка: найбільш важлива цінність – максимальне плюсове значення, найменш важлива цінність – найнижче від’ємне значення [2].

Таким чином, для українців, як і для мешканців європейських країн, найбільш важливою цінністю є Безпека, а найменш значущими – Ризик-Новизна та Гедонізм. В країнах Скандинавії та Західної Європи показник Безпека значно нижчий, найменшою цінністю є також показник Влада-Багатство, що є проявом стабільності суспільства.

Стосовно цінностей, що сповідують українці у порівнянні з народами інших європейських країн, четвірка базових цінностей виглядає так: безпека, універсалізм, доброзичливість, традиція.

Відповідно до опису цінностей за методикою Шварца: Безпека – безпека і стабільність суспільства, відносин і себе; Універсалізм – визнання, толерантність і захист благополуччя всіх людей і оточуючого середовища; Доброзичливість – підтримка і покращення благополуччя близьких та знайомих, Традиція – повага і прийняття звичаїв та ідей, що виникають із традиційної культури і релігії.

Як зазначив відомий український науковець, історик і публіцист Я. Грицак: "...зв'язки між економікою, політикою і цінностями мають не причинно-наслідковий характер, а радше характер кореляції (на зразок "курка-яйце"). Однак, простежуючи ціннісні зміни, можна зробити висновок, в який бік рухається суспільство. З одного боку, цінності складаються історично, а тому міняються дуже поволі" [3].

Пенсійна система України повинна базуватися на суспільних цінностях українців таких, як патріотизм, працелюбство, сім'я (сімейні цінності), які завжди були притаманними українцям і відображають сутнісні засади українського національного характеру, на принципах колективізму і справедливого розподілу і вирішувати завдання не тільки матеріального забезпечення фізичних осіб на випадок досягнення встановленого законом віку, інвалідності, втрати годувальника, а й завдання духовного розвитку народу, враховуючи і самих пенсіонерів, і молодь.

Почуття патріотизму у громадян має підтримуватися турботою про них Батьківщини. У випадку пенсійної системи кожен громадянин України повинен відчувати, що його приналежність до українського народу – це джерело його впевненості в завтрашньому дні, зокрема і при можливій втраті працездатності в разі інвалідності, втрати годувальника, за віком.

Абсолютно правий С. Вовканич, який підсумував, що "візія і місія майбуття України не в ентропії (невизначеності спільноти, хаосі, безпорядку, маргіналізації та її креолізації), а в негентропії, тобто в гармонізації: а) національних інтересів та загальноновизнаних фундаментальних принципів свободи, соціального та економічного добробуту, захисту прав і людини, і нації; б) неоліберальної (в центрі – людина, вільна ринкова економіка) і націоналістичної (акцент на розвиток нації, патріотичної любові до неї) ідеологій" [4].

У Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 рр., затвердженій Указом Президента України № 580/2015 від 13.10.2015 р., передбачено, що "національно-патріотичне виховання має набути характеру системної і цілеспрямованої діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, навчальних закладів, інститутів громадянського суспільства, громадян з формування у людини і громадянина високої національно-патріотичної свідомості, почуття відданості своїй державі" [5].

Також людина повинна розуміти, що її соціальна інтеграція повинна підтверджуватися суспільно корисною працею в міру можливостей і здібностей кожного на благо всієї країни, в ім'я безпеки і благополуччя її самої і всього народу, оскільки пенсійні права не можуть купуватися, а повинні зароблятися працею на користь суспільству. Кожен громадянин повинен знати, зважаючи саме на приклади інших громадян, своїх батьків і родичів, що Батьківщина в особі держави забезпечить йому можливість жити в країні за будь-яких несприятливих ситуацій в його житті.

Сучасна статистика свідчить про наявність серйозних проблем у сфері зайнятості населення. Кількість найманих працівників підприємств, установ та організацій, за яких останніми сплачується єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, майже дорівнює кількості отримувачів пенсійних виплат, що досить повно відображено в табл. 2.

Таблиця 2

Динаміка чисельності пенсіонерів, зайнятого населення та безробітних, тис. осіб

Рік	Кількість пенсіонерів	Зайняте населення			З них неформально зайняте населення	Кількість безробітних у віці 15 – 70 років (за методологією МОП)
		Усього, тис. осіб	зокрема працюючі			
			за наймом	не за наймом		
2006	14050	20731	16792	3939	4623	1515
2007	13937	20905	16730	4035	4661	1417
2008	13819	20792	17050	3742	4564	1425
2009	13750	20192	16456	3736	4470	1959
2010	13721	20266	16436	3830	4649	1786
2011	13738	20324	16401	3923	4705	1733
2012	13821	20354	16527	3827	4652	1657
2013	13640	20404	16507	3897	4806	1577
2014	13533	18073	15206	2867	4541	1510
2015	12147	16443	13823	2620	4303	1655
2016	12296	16277	13732	2545	3961	1678

Примітка: складено за даними офіційного сайту Державної служби статистики України [6].

Як можна перекопатись із табл. 3, кількість найманих працівників підприємств, установ та організацій, починаючи із 2008 р., поступово зменшується, так, якщо у 2008 р. цей показник дорівнював 17050 тис. осіб, то в 2016 р. він вже становив 13732 тис. осіб. Кількість одержувачів пенсії також зменшилась, але не суттєво, так для порівняння в 2008 р. їх кількість становила – 13819 тис. осіб, у 2015 р. – 12147 тис. осіб, в 2016 р. – 12296 тис. осіб, тобто за останній рік кількість пенсіонерів збільшилась на 149 тис. осіб. Тобто спостерігається щорічне збільшення навантаження пенсіонерів на одного працюючого, що унеможливило збільшення пенсій.

Л. Ткаченко, досліджуючи співвідношення чисельності пенсіонерів і платників внесків, підсумувала, що “як показують актуарні розрахунки, при незмінному рівні охоплення пенсійним страхуванням та інших рівних макроекономічних умовах, жоден сценарій демографічного прогнозу в довгостроковій перспективі не забезпечує підтримку хоча б паритетного співвідношення” [7]. За її розрахунками, “пенсіонерів буде на 30 – 45%, при екстремальному варіанті з високою народжуваністю і низькою тривалістю життя – на 10% більше, ніж платників внесків” [8].

Світовий банк наголошує, що “старіння населення, як правило, є джерелом занепокоєння в суспільстві – з урахуванням потенційного зростання витрат на охорону здоров'я і пенсійне забезпечення, збільшення кількості утриманців, уповільнення економічного зростання, нестійкості дефіциту державного бюджету,

а також посилення напруженості в міжпоколінських взаєминах. Демографічні тенденції часто розглядаються як непереборні, або ж як неминуча причина зростання економічних витрат. Однак і саме населення, і компанії, змінюють свою поведінку у відповідь на мінливі умови, а діюча державна політика може цьому сприяти або ж, навпаки, ускладнювати процеси адаптації суспільства до демографічних зрушень” [9].

Тобто, збільшення “коефіцієнта системного навантаження” – відношення кількості пенсіонерів до кількості платників пенсійних внесків обумовлено демографічними змінами, пов’язаними зі збільшенням тривалості життя, зростанням пенсійного навантаження на працююче населення. Відповідно, кількість працездатного населення для створення суспільного продукту зменшується, отже, зменшуватиметься рівень споживання майбутніх пенсіонерів. Одночасно в доповіді Всесвітнього банку “Золотий вік старіння: перспективи здорової, активної і забезпеченої старості в Європі і Центральній Азії” зазначається, що “головною причиною старіння населення країн Європи та Центральної Азії (по стопах яких повинні слідувати багато інших країн) є падіння народжуваності. Той факт, що люди також стають старше внаслідок вдосконалення медичних послуг, має всього лише другорядне значення. На тлі інших регіонів Європа і Центральна Азія є винятком, оскільки протягом останніх десятиліть середня тривалість життя в багатьох країнах збільшилася незначно, а смертність в старших вікових групах навіть зросла. В регіоні в цілому в 2009 році смертність серед чоловіків середнього віку була вищою, ніж в 1959 році. Якщо у Франції, наприклад, у 71-річного чоловіка ризик смерті в 2009 році був таким ж, як і у 60-річного чоловіка в 1959 році, то на Україні події розвивалися в протилежному напрямку” [10] (табл. 3, 4).

Таблиця 3

Очікувана тривалість життя в країнах ОЕСР за 2015 р. (у роках)

Країна	Очікувана тривалість життя			Країна	Очікувана тривалість життя		
	Обидві статі	Чоловіки	Жінки		Обидві статі	Чоловіки	Жінки
Бельгія	81,1	78,7	83,4	Португалія	81,3	78,1	84,3
Болгарія	74,7	71,2	78,2	Румунія	75,0	71,5	78,7
Данія	80,8	78,8	82,7	Словенія	80,9	77,8	83,9
Німеччина	80,7	78,3	83,1	Словакія	76,7	73,1	80,2
Естонія	78,0	73,2	82,2	Фінляндія	81,6	78,7	84,4
Греція	81,1	78,5	83,7	Швеція	82,2	80,4	84,1
Іспанія	83,0	80,1	85,8	Великобританія	81,0	79,2	82,8
Франція	82,4	79,2	85,5	Ісландія	82,5	81,2	83,8
Хорватія	77,5	74,4	80,5	Норвегія	82,4	80,5	84,2
Італія	82,7	80,3	84,9	Швейцарія	83,0	80,8	85,1
Латвія	74,8	69,7	79,5	Сербія	75,3	72,8	77,9
Литва	74,6	69,2	79,7	Ірландія	81,5	79,6	83,4
Венгрія	75,7	72,3	79,0	Мальта	81,9	79,7	84,0
Австрія	81,3	78,8	83,7	Кіпр	81,8	79,9	83,7
Польща	77,5	73,5	81,6	Нідерланди	81,6	79,9	83,2

Примітка: складено за даними Євростату [11].

Таблиця 4

Середня очікувана тривалість життя в Україні

Рік	Обидві статі	Чоловіки	Жінки
2007	68,25	62,51	74,22
2008	68,27	62,51	74,28
2009	69,29	63,79	74,86
2010	70,44	65,28	75,50
2011	71,02	65,98	75,88
2012	71,15	66,11	76,02
2013	71,37	66,34	76,22
2014	71,37	66,25	76,37
2015	71,38	66,37	76,25
2016	71,68	66,73	76,46

Примітка: складено за даними офіційного сайту Державної служби статистики України [12].

Таким чином, дані, наведені в табл. 4, свідчать про те, що очікувана тривалість життя при народженні в Україні дещо підвищилась і в 2016 р. становила у чоловіків – 66,25 та у жінок – 76,37. Але вона на багато менша, ніж у будь якій із країн ОЕСР (табл. 3). Тому, є доцільним дотримання позиції щодо недопущення збільшення пенсійного віку на період, поки тривалість життя не досягне рівня розвинених країн.

Для поступового підвищення пенсійного віку жінок до 60 років були демографічні передумови, що стосується переходу на загальноєвропейський пенсійний вік, то більшість населення України буде практично позбавлена права отримання свого страхового відшкодування.

Необхідно погодитись із думкою Е. Лібанової, яка вважає, що “середня очікувана тривалість життя наших чоловіків у шістдесятилітньому віці становить лише 14 років. У жінок вона трохи довша, але аж ніяк не перевищує середньої тривалості трудової діяльності. Нам просто нікуди підвищувати пенсійний вік” [13].

Для об’єктивної оцінки навантаження на пенсійну систему необхідно також враховувати те, що доволі таки значна частина пенсійних виплат здійснюється не після досягнення пенсійного віку, а по інвалідності або у зв’язку з втратою годувальника, так на 01.01.2017 р. одержували пенсію за віком – 9 101,2 тис. осіб; по інвалідності – 1 393,4 тис. осіб; у разі втрати годувальника – 693,0 тис. осіб. Цей вид витрат обумовлений не демографічними факторами, а економічними (погіршенням системи охорони здоров’я та виробничих умов праці).

Н. Рад вважає: “...водночас одностайною є думка, що можливості вирішення демографічних проблем лежать виключно в економічній площині. Адже в ній йде формування та трансформація трудових відносин. Види та форми організації матеріальної допомоги у старості також здебільшого зумовлені саме рівнем розвитку економіки” [14].

На ефективне функціонування системи обов’язкового пенсійного забезпечення, на розмір фонду заробітної плати, а, відповідно, обсяги надходжень до Пенсійного фонду України негативно впливають поширення тіньової зайнятості та різноманітні форми атипової зайнятості (вимушена неповна зайнятість, неформальна зайнятість, зайнятість

без оформлення трудових відносин) тощо, які завжди є конфліктом між очікуваними майбутніми доходами і поточним добробутом людини. Динаміка прихованої оплати праці та неформальної зайнятості свідчить, що страхувальники розглядають єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування в якості податку, а не як частину вартості робочої сили – відкладену заробітну плату своїх працівників, тобто вони не усвідомлюють соціальну відповідальність за майбутню пенсію своїх працівників.

Тіньова зайнятість в умовах трансформаційної економіки є очевидним фактом та обумовлена слабкістю соціально-економічних інститутів. Прямою загрозою фінансовій безпеці держави є те, що на таку значну частку доходів не нараховується єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Згідно із розрахунками Міністерства економічного розвитку та торгівлі України, у 2016 р. рівень тіньової економіки склав 34% від офіційного ВВП, що на 6 відсоткових пунктів менше порівняно з показником 2015 р. [15]. Детінізація стала результатом: закріплення макроекономічної стабільності та відновлення економічного зростання (за підсумком 2016 р. реальний ВВП зріс на 2,3%, індекс споживчих цін у розрахунку грудень до грудня склав 112,4%, що стало наслідком збільшення пропозиції на внутрішньому ринку при помірній волатильності обмінного курсу); поліпшення бізнес-клімату в умовах проведення політики дерегуляції підприємницької діяльності, що своєю чергою сприяло зростанню довіри інвесторів та нарощенню притоку прямих інвестицій; поступової легалізації відносин на ринку праці внаслідок зниження ЄСВ та, як наслідок, послаблення навантаження на фонд оплати праці [16].

Детінізація економіки залежить від спроможності держави створити сприятливі умови для нарощення суб'єктами господарювання ділової активності в легальній економіці завдяки поліпшенню інвестиційного та бізнес-клімату в країні. Необхідно створити таке інституційне середовище, для якого тіньова економіка стала б неефективною.

Неформальна зайнятість населення є супутнім явищем функціонування ринкової економіки. Саме з переходом до ринкової форми організації економічної діяльності українське суспільство трансформувало такі феномени, як безробіття, самозайнятість, трудова міграція, неформальна зайнятість.

За офіційними даними Державної служби статистики України у 2016 р. кількість неформально зайнятого населення зменшилась на 342,1 тис. осіб порівняно з попереднім роком та становила 4,0 млн осіб, або 24,3% від кількості усього зайнятого населення [17].

Неформальні трудові відносини переважали у секторі самостійної зайнятості, де частка населення, яке працювало на неформальних робочих місцях, становила 74,3%, а серед працюючих за наймом таких осіб було 15,1%. При цьому впродовж 2016 р. у структурі зайнятого населення відбулися зміни у статусі в зайнятості серед формально та неформально зайнятого населення. Так, у 2016 р., порівняно з 2015 р. спостерігалось зростання частки працюючих за наймом серед офіційно зайнятого населення (84,9% проти 82,7%) та відповідно скорочення працюючих не за наймом (25,7% проти 26,8%) [18].

В неформальному секторі відсутні соціальні гарантії, контроль за умовами праці, контроль якості товарів і послуг, неформально зайняті нерідко втрачають кваліфікацію, професійні навички. Негативними наслідками неформальної зайнятості є підвищення ризику нестабільної зайнятості й отримання постійного доходу, втрата професійно-кваліфікаційних навичок, зниження матеріального і культурного рівня особистості,

обмеження можливостей реалізації більшості соціальних прав, передбачених Конституцією та трудовим законодавством.

Неформально зайнятими є переважно особи з невисоким рівнем освіти та ті, хто займається фізичною або некваліфікованою працею. Зокрема, частка неформально зайнятого населення серед працівників найпростіших професій була значно вищою, ніж серед офіційно зайнятого населення (49,0% проти 9,2%) [19].

У загальній кількості зайнятого населення у 2016 р. в одинадцяти регіонах країни найбільша частка неформально зайнятих осіб не перевищувала середній показник по Україні (24,3%). Найбільше значення цього показника спостерігалось у Івано-Франківській області (53,2%), а найменше в Київській області (10,3%)” [20]. Рівень неформальної зайнятості в промислових регіонах значно нижчий ніж у західних областях.

Молодіжне спрямування неформальної зайнятості переважно проявляється в потребі додаткового заробітку під час здобуття освіти. Поширення неформальної зайнятості серед осіб пенсійного віку насамперед спричинено низьким рівнем коефіцієнта заміщення пенсією втраченого заробітку, це зумовлює високий рівень бідності серед літніх людей, зважаючи на підвищення витрат споживання, пов’язаних із інфляційними процесами і зростанням комунальних тарифів, та спонукає їх до пошуку неформальних джерел отримання додаткових засобів існування. Адже забезпечена і “гідна” старість, є як символом особистого успіху, так і мірилом якості життя в державі. Поширення неформальної зайнятості призводить до суттєвого недоотримання Пенсійним фондом України коштів.

Потребує зміни свідомість громадян. Пересічний українець вимагає суттєвих змін від влади та державних інституцій, але не хоче змінюватися сам, оскільки тих, хто сплачує податки в повному обсязі та декларує свої доходи значно менше, ніж тих, хто отримує заробітну плату в конверті та хоче отримувати субсидії на оплату комунальних послуг.

Ось чому патріотизм і праця можуть відображатися в пенсійному забезпеченні у формі обов’язкового для призначення пенсії страхового стажу, що є наслідком суспільно корисної праці певної тривалості і призначення пенсії певного розміру (не нижче прожиткового мінімуму) кожному, хто досяг пенсійного віку, інвалідам, особам, які втратили годувальника.

Абсолютно правий А. Колесник, зазначаючи: “... пенсійна система в державі, з одного боку, є відображенням стану і характеру соціальних зв’язків в ній, з іншого боку, вона являє собою інструмент створення і підтримки цих зв’язків, зокрема зв’язків між поколіннями” [21].

Найважливішою умовою формування патріотичних установок є соціально-психологічна атмосфера в сім’ї.

Відповідно до ст. 3 Сімейного кодексу України, сім’я є первинним та основним осередком суспільства. Сім’ю складають особи, які спільно проживають, пов’язані спільним побутом, мають взаємні права та обов’язки [22].

Глава 22 Сімейного кодексу України, що складається з 10 статей, присвячена питанням утримання членів сім’ї та має відповідну назву “Обов’язок по утриманню інших членів сім’ї та родичів”. Побутує думка, що запровадження державних пенсійних систем сприяє зниженню ролі сім’ї в суспільстві, а відповідно падінню народжуваності та руйнуванню сімейних зв’язків. Тому потрібно розвивати приватно-сімейну форму забезпечення в старості, яка сприятиме зміцненню функції сім’ї по відтворенню населення. Але несприятливі тенденції в економічній сфері та демографічні зміни

зумовлюють необхідність розвивати соціальні форми забезпечення старості, зміцнювати пенсійну систему.

Висновки

Пенсійна система відіграє велику роль як в суспільно-громадському житті, так і в фінансово-бюджетній системі країни. Одним із ключових державних завдань є забезпечення збалансованості бюджету Пенсійного фонду України в довгостроковій перспективі з урахуванням зростаючих демографічних ризиків.

В Україні необхідно провести інституційні реформи в соціально-трудої сфері, оскільки очікувати суттєвого звуження тіньового сегмента ринку праці можливо лише за умови економічного зростання, підвищення ефективності ринку праці, створення ефективних робочих місць на підприємствах приватного сектору. Покращення пенсійного забезпечення в Україні можливе за умови зростання рівня оплати праці при одночасній її детінізації.

За умов збереження існуючої політики у соціально-трудої сфері та низького рівня довіри до державних інститутів, превалювання власних інтересів та ігнорування суспільних інтересів, найімовірніше можна очікувати незмінності інституту пенсійного забезпечення, збереження старих моделей його регулювання.

Зазначене обумовлює необхідність при створенні нової парадигми розвитку пенсійної системи України враховувати суспільні цінності українців: патріотизм, працелюбство, сім'я (сімейні цінності), які завжди були притаманними українцям та ведуть до більш глибокого і всебічного розуміння поточного стану пенсійної системи в Україні і відображають сутнісні засади українського національного характеру.

В ході дослідження виявлено низку питань, актуальних для подальшого опрацювання управлінських підходів до розвитку пенсійної системи, першочергово необхідно зосередитись на стратегічних напрямках реформування пенсійної системи України в сучасних умовах.

Список використаної літератури

1. Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії: національна доповідь / ред. кол. : С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Ю. Ж. Шайгородський та ін. ; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. К. : НАН України, 2016. 284 с.
2. Цінності українців pro et Contra реформ в Україні. Прес-реліз. 3 червня 2015. Центр соціальних та маркетингових досліджень "СОЦИС". URL : <http://old.socis.kiev.ua/ua/press/tsinnosti-ukrajintsiv-pro-et-contra-reform-v-ukrajini.html>.
3. Грицак Я. Цінності українців: pro et contra реформ в Україні. 17.06.2015 р. URL : <https://zbruc.eu/node/37721>.
4. Вовканич С. Й. Префекти в системі децентралізації влади: новий інститут, модерна інституція (організація) чи розвиток в Україні неоінституціоналізму? // Регіональна економіка. 2016. № 2. С. 13, 14.
5. Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 – 2020 роки, затверджена Указом Президента України № 580/2015 від 13.10.2015 р. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580/2015>.
6. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Ткаченко Л. Г. Влияние демографических изменений на пенсионную систему Украины // Демографія та соціальна економіка. 2014. № 1(21). С. 101.
8. Там само.

9. Golden Aging: Prospects for Healthy, Active and Prosperous Aging in Europe and Central Asia. URL : <http://www.worldbank.org/en/region/eca/publication/golden-aging>.

10. Bussolo Maurizio, Johannes Koettl, Emily Sinnott. 2015. Golden Aging: Prospects for Healthy, Active, and Prosperous Aging in Europe and Central Asia. Washington, DC: World Bank. doi:10.1596/978-1-4648-0353-6. License: Creative Commons Attribution CC BY 3.0 IGO. P. 8, 9.

11. Life expectancy by age and sex [demo_mlexpec]. Your key to European statistics. Last update: 02-05-2017. v3.4.1-20170407-5840-PROD_EUROBASE DATA-EXPLORER_PRODmanaged21. URL : <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>.

12. Державна служба статистики України...

13. Лібанова Е. М. Актуальне інтерв'ю. Як оптимізувати пенсійну систему // Вісник Пенсійного фонду України. 2017. Квітень. С. 5.

14. Рад Н. С. Пенсійна система в контексті стратегічних векторів національного розвитку // Економічний вісник Донбасу. 2015. № 3 (41). С. 111.

15. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Загальні тенденції тіньової економіки в Україні. 2016. С. 23.

16. Рівень тіньової економіки у 2016 році склав 34% від ВВП. 03.07.2017. Прес-служба Мінекономрозвитку. URL : <http://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=12050356-85ef-4823-b243-0aa02c43a1a5&title=RivenTinovoiEkonomikiU2016-RotsiSklav34-VidVvp>.

17. Державна служба статистики України...

18. Там само.

19. Там само.

20. Там само.

21. Колесник А. П. Пенсионная система и ценности российской цивилизации // Стратегии бизнеса. 2017. № 1(33). URL : <http://www.strategybusiness.ru/jour/article/viewFile/285/266>.

22. Сімейний кодекс України, затверджений законом № 2947-III від 10.01.2002 р. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.

Стаття надійшла до редакції 27.09.2017

Схвалена до друку редколегією 17.10.2017

N. Martynenko

FUNDAMENTAL VALUES OF THE NEW PARADIGM OF PENSION SYSTEM DEVELOPMENT IN UKRAINE

The paper considers the values of the Ukrainian nation, namely: patriotism, diligence, and family values, which have always been common to Ukrainians, and express the essential traits of their national character. The mentioned social values of Ukrainians lead to a deeper comprehensive understanding of the current state of the pension system of Ukraine and the need for a consistent change of its development paradigm. Special attention is paid to the analysis of dynamics and the shadow component of the labor market, since the improvement of the pension provision in Ukraine is possible only due to growth in the pay level with its simultaneous de-shadowing.

Keywords: pension system, pension system development in Ukraine, unified tax for compulsory state social insurance, shadow employment, informal employment, social values, patriotism, demography